

ISSN: 2651-2742

2024 - Cilt: 7 Sayı: 2

Sayfa: 50-67.

Dergi Web Sitesi: <http://sita.cumhuriyet.edu.tr/tr/>

Gönderilme Tarihi: 14.08.2024

Kabul Tarihi: 05.11.2024

Araştırma Makalesi (Research Article)

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA SOMUT KÜLTÜREL MİRASIN YERİ*

The Place Of Tangible Cultural Heritage In Secondary School Social Studies Curricula From Past To Present

Arzu CANTÜRK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Selman ABLAK**

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖZET

Somut kültürel miras, geçmişten günümüze insanın emeği ve çabasına dayalı olarak oluşturulan, zaman ve mekân içerisinde fiziksel bir şekilde varlık gösteren tarihi mekân, arkeolojik sit alanı, anıt, yapı grupları, sanatsal ve mimari eserler ile diğer maddi kalıntıları içermektedir. Somut kültürel miras, toplumların tarihi, karakteri, kimliği, gelenekleri, değerleri ve yaşam tarzlarını yansıtır. Böylelikle, geçmişin tanıklığını yaparak bir toplumun kültürel özelliklerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına bununla birlikte, bireylerin milli kimlik algılarının gelişmesine katkı sağlar. Bu öneminden dolayı, somut kültürel mirasın yeni kuşaklara tanıtılmasının gerekli bir durum olduğu söylenebilir. Bireylere kültürel miras aktarımının sorumluluğu büyük ölçüde eğitim-öğretim faaliyetlerine düşmektedir. Türk eğitim sistemi açısından değerlendirildiğinde, bilhassa bireylere kültürün korunması ve geliştirilmesi farkındalığı ile milli kimlik algısının kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin ve bu anlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de geçmişten günümüze kadar uygulanan ortaokul düzeyindeki sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumunun belirlenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup doküman incelemesi yöntemine başvurulmuştur. Araştırmada veri kaynağı olarak Türkiye’de ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler çalışma alanına yönelik

*Bu çalışmanın bir kısmı, 8-10 Mayıs 2024 tarihinde Üsküp, Kuzey Makedonya’da düzenlenen Uluslararası Turizm, Ekonomi ve Kültür Kongresi’nde (ITEC) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Sorumlu Yazar: selmanablak@cumhuriyet.edu.tr

Önerilen Atıf: Cantürk A. & Ablak S. (2024). Geçmişten günümüze ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında somut kültürel mirasın yeri. Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, 7(2), 50-67.

hazırlanan 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı, 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (6 ve 7. sınıflar), 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (5, 6 ve 7. sınıflar) kullanılmıştır. Verilerin incelenmesinde, nitel veri analiz yaklaşımlarından biri olan betimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, incelenen öğretim programları içerisinde somut kültürel miras öğelerine en fazla 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı'nda, en az ise 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer verildiği görülmüştür. Araştırmada genel itibarıyla, geçmişten günümüze sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında somut kültürel miras öğelerinin ele alındığı belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının içeriğinde somut kültürel miras öğelerine daha fazla yer verilmesine ve öğrenme alanlarına göre eşit dağılım gözetilerek ele alınmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Ortaokul, Somut Kültürel Miras, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

ABSTRACT

Tangible cultural heritage includes historical places, archaeological sites, monuments, building groups, artistic and architectural works and other material ruins that have been formed based on human labor and effort from past to present and exist physically in time and space. Tangible cultural heritage reflects the history, character, identity, traditions, values and lifestyles of societies. Thus, by bearing witness to the past, tangible cultural heritage contributes to the preservation of the cultural characteristics of a society and their transfer to future generations, as well as to the development of individuals' national identity perceptions. Due to this importance, it is necessary to introduce tangible cultural heritage to new generations. The responsibility of transferring cultural heritage to individuals largely falls on education and training programs. In the Turkish education system, social studies course and social studies course curricula have an important place in providing individuals with the awareness of the preservation and development of culture and the perception of national identity. This study aimed to determine the inclusion of tangible cultural heritage elements in secondary school social studies curricula implemented in Türkiye from past to present. The research adopted a qualitative research approach and used the document analysis method. The data consisted of the 1969 Social Studies Curriculum for Secondary Schools, the 1998 Social Studies Curriculum, the 2005 Social Studies Curriculum (for grades 6, and 7), and the 2018 Social Studies Curriculum (for grades 5, 6, and 7), all developed for the secondary school social studies field in Türkiye. The findings highlighted that among the curricula examined, the 1969 Social Studies Curriculum for Secondary Schools included the highest number of tangible cultural heritage elements, while the 2018 Social Studies Curriculum contained the fewest. Overall, the study found that tangible cultural heritage elements were incorporated into social studies curricula from past to present. Based on the findings, the study recommends increasing the representation of tangible cultural heritage elements within social studies curricula and ensuring an equitable distribution across different learning areas.

Keywords: Cultural Heritage, Secondary School, Tangible Cultural Heritage, Social Studies Course Curriculum

GİRİŞ

Kültür, içinde insanın var olduğu ve ortaya koyduğu tüm gerçeklik (Uygun, 1996), bir topluluğun dünya görüşünü kadrolayan manevi değerlerle, bu manevi güçlerin aktif hayata yansımından doğan teknolojinin oluşturduğu bir bütündür (Kafesoğlu, 1984). Türk Dil Kurumu [TDK] tarafından hazırlanan güncel Türkçe sözlükte ise kültür, “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (TDK, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu tanımlardan hareketle kültürün, insanın tüm varlığıyla ortaya koyduğu hemen her şeyi barındırdığı söylenebilir. Toplumsal devamlılığın sağlanmasındaki süreklilik bu anlamda kültürü de kapsamaktadır. Bu durum, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını ise zaruri kılmaktadır. Nitekim toplumsal devamlılığın sağlanmasında kültürel devamlılık kritik bir rol oynamaktadır. Bu açıdan, her geçen gün daha fazla küreselleşen dünyada kültürlerin korunması ve aktarımının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Buna yönelik dünya genelinde birçok kurum ve kuruluş birtakım çalışmalar yürütmektedir. Ancak kurum ve kuruluşlar veya devletler eliyle yapılan girişimler ve çalışmalar kültürün korunması ve aktarımı noktasında bazen yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada, toplumun tamamında kültüre ilişkin bir bilincin oluşturulması bahse konu yetersizliğin giderilmesinin yollarından biri olacaktır. Bu bilincin oluşturulmasında ise eğitim alanı önemli bir sorumluluğu üstlenmektedir.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin hedefleri arasında hiç şüphesiz başta kendine has değerleri ve kültürü sonrasında da evrensel manada kültürel mirasını bilen tanıyan ve bu mirasını yarınlara ulaştırma isteği taşıyan bireyler yetiştirme arzusu yatmaktadır. Zira “toplumlar devamlılıklarını sağlamak ve güçlenmek gibi nedenlerle kendi kültürlerini genç nesillere aktarırlar. Bugün devletlerin çoğu bu aktarımı eğitim yolu ile gerçekleştirmektedir.” (Gürgil, 2011, s. 14). Görüldüğü üzere, kültürün devamlılığının sağlanmasında eğitim en temel araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Millet olma olgusunun devamlılığını sağlamak adına kültürün bilinmesi, öğrenilmesi ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Nitekim “Millet” olma unsurlarından biri de ortak kültürdür. Bu nedenle, geçmişten günümüze ulaşan kültürün ve kültürel değerlerimizin gelecek kuşaklara aktarılması toplumsal bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu & Yıldız, 2006).

Kültür, insanların tarihsel mirasını (Göçer, 2013, s. 254) oluştururken insanların tarihsel süreçteki somut veya soyut birikimi de kültürel mirasını oluşturmaktadır. Kültürel miras, insanoğlunun varoluşundan günümüze kadar geçen süreçte ürettiği her şeyi kapsayan, içerisinde maddi ve manevi unsurları (Perker, 2010, s. 261) barındırmakla birlikte, insanların yaşam şekillerinin ve düşünsel yapılarının (Göğebakan, 2009) yansımaları olan eylem, nesne ve gelenekleri içeren somut ve soyut nitelikteki değerler bütünüdür. İnsanoğlunun tüm toplumsal yaşantısını içeren kültürel mirasının korunması ve geleceğe aktarılması, insanlık tarihinin korunması anlamını da taşımaktadır (Akay, 2006).

1972 tarihli Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu [UNESCO] tarafından kabul edilen ve 1982 yılından itibaren Türkiye'nin de tarafı olduğu “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*” kapsamında kültürel miras; anıtlar (tarih, sanat veya bilim açısından olağanüstü evrensel değere sahip mimari eserler, anıtsal heykel ve resim eserleri, arkeolojik

nitelikteki unsurlar veya yapılar, yazıtlar, mağara konutları ve özelliklerin kombinasyonları), bina grupları (*mimarileri, homojenlikleri veya peyzajdaki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından olağanüstü evrensel değere sahip olan ayrı veya bağlantılı bina grupları*) ve sit alanları (*insan eserleri veya doğa ile insanın birleşik eserleri ve tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan olağanüstü evrensel değere sahip arkeolojik sit alanları da dâhil olmak üzere alanlar*) olarak sınıflandırılmıştır (UNESCO, 1972). Türkiye’de kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik yasal bir çerçeve sunan 2863 sayılı “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*”nun 3. maddesinde ise kültür varlıkları olarak ifade bulan kültürel miras “*tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır*” şeklinde kategorize edilerek açıklanmıştır (Resmi Gazete, 23.07.1983). “Kültürel miras kavramı dinamik bir kavram olup kapsamı zaman içinde değişime uğramıştır.” (Yeşilbursa, 2011, s. 26). Genel itibarıyla, kültürel miras; somut ve somut olmayan kültürel miras olarak ikiye ayrılmaktadır. Somut kültürel miras ise, insan eliyle meydana gelen taşınmaz ve taşınır kültürel miras olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır (Ahmad, 2006, s.298; Aşılıoğlu & Memlük, 2010, s. 185; Cantürk, 2020, s. 10; UNESCO, 2003). Taşınmaz kültürel miras mimari unsurları ifade ederken; taşınır kültürel miras ise mekânsal açıdan yer değişimine müsait olan nesnelere ifade etmektedir (Diker & Deniz, 2017).

Kültürel mirasın devamlılığını ve yaşamasını sağlayacak olan hiç şüphesiz bireylerdir. Bireyler eğitim yoluyla öğrendikleri kültürleri sayesinde yaşam için gerekli davranış kalıplarını edinirler. Bu şekilde içinde var oldukları toplumu kendine özgü kılan esasları edinerek, toplumsal bütünlük ve uyumu sağlamış olurlar. Bu sürecin sağlanması da etkili bir kültür ve kültürel miras eğitimi ile gerçekleşebilmektedir. Özellikle ilk ve ortaokul döneminde bireylere verilen eğitimle sağlanacak kültürel farkındalık bireylerin yaşamları boyunca kültürel mirası sahiplenme, koruma ve gelecek kuşaklara aktarma noktasında itici güç olacaktır. Bu noktada, özellikle sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin kültürlerine ait öğeleri öğrenmesi, benimsemesi ve kültürünü en iyi şekilde tanıyıp, tanıtmayı ve geleceğe aktarmasında etkili derslerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal bilgilerin, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi anlamında da ön plana çıkan derslerden biri olduğu ifade edilebilir. Çünkü kapsamı gereği kültürel içeriği en fazla ilişkilendirme imkânı bulabileceğimiz, insanın çevresiyle olan etkileşimini geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında ele alabilecek ve bireylerde milli bilinç ve kimlik gelişimini destekleyecek derslerden biri sosyal bilgilerdir (Cantürk, 2020, s. 5). Sosyal bilgiler dersinin amaçları incelendiğinde, hemen her amacın kültürle ilişkili olduğu ve bu amaçlara ulaşmak adına sosyal bilgiler dersinde kültürel öğelerden yararlanılması gerektiği göze çarpmaktadır (Deveci, 2009, s. 2).

Bu araştırmada, Türkiye’de ortaokul düzeyindeki sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında [SBDÖP] kültürel mirasın bir boyutu olarak karşımıza çıkan somut kültürel miras öğelerine yer verilme durumunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı’nda somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu nedir?
2. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu nedir?

3. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (6 ve 7. sınıf düzeyi) somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu nedir?
4. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (5, 6 ve 7. sınıf düzeyi) somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu nedir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, nitel araştırma yaklaşımına dayalı bir tasarım gözetilmiş olup doküman inceleme tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının etkili bir şekilde kullanıldığı, nitel bir süreç bağlamında olay ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla incelendiği araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Gerek dijital gerekse analog tüm belgeleri değerlendirmek için kullanılan doküman inceleme tekniği ise incelemeye bağlı olarak anlamlar ve anlayışların belirlendiği ve bu sayede bilimsel bilgiye ulaşılan sistemsel bir tekniktir (Corbin & Strauss, 2008). Doküman incelemesi, araştırma kapsamındaki olgu ve olaylara yönelik bilgi barındıran yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsar. Doküman incelemesi, nitel araştırmalarda tek başına bir veri toplama tekniği olarak kullanılabilirdiği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Araştırma kapsamında, yazılı bir materyalin (*sosyal bilgiler dersi öğretim programı*), belirli bir anlayış ekseninde (*somut kültürel miras öğeleri bakımından*) değerlendirilmesine olanak sağlanmasından dolayı, uygun bir teknik olarak doküman incelemeye başvurulmuştur.

Veri Kaynakları

Bu araştırmanın veri kaynağını, Türkiye'de 1969-2018 yılları arasında ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler çalışma alanına yönelik hazırlanan sosyal bilgiler dersi öğretim programları (SBDÖP) oluşturmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, yukarıda belirtilen zaman aralığında çıkarılan ortaokul düzeyindeki öğretim programlarının ilköğretim programlarında da karşılık bulunduğu ve çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Araştırmanın veri kaynağını oluşturan dokümanlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Uygulanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları

Ortaokul Programları	İlköğretim Programları
1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı [†]	1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) [‡]	2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Tablo 1'de belirtilen sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının somut kültürel miras öğeleri bakımından incelenmesi amacıyla, literatürdeki çeşitli kaynak ve çalışmalardan esinlenerek

[†] Türkiye'de sosyal bilgiler dersinin ortaokullarda okutulmaya başlanması 1973 yılında gerçekleşmiştir. Ancak dersin ortaokullar için hazırlanan öğretim programı 1969 yılında Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmış ve 1973 yılına kadar pilot uygulaması yapılmıştır. 1973 yılında Milli Eğitim Bakanlığı 36/1740 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 303 no'lu sayıyla "Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Programlarının Bütün Ortaokullarda Kademeli Olarak Uygulanması" kararı alınmıştır.

[‡] 2017 yılında çıkarılan, 2018 yılında ise revize edilerek yayımlanan 2018 SBDÖP, 4+4+4 eğitim modeli kapsamında ilkokul düzeyinde kalan 4. sınıf düzeyi için hazırlanan SBDÖP'sini de barındırmaktadır.

Cantürk & Ablak (2024) tarafından geliştirilen “Somut Kültürel Miras Öğeleri İnceleme Formu” kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından ilgili form aracılığıyla, öğretim programlarında somut kültürel miras öğelerine yer verilme durumu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Aşağıda yer verilen Tablo 2’de “Somut Kültürel Miras Öğeleri İnceleme Formu”na yer verilmiştir (Cantürk & Ablak, 2024, s. 380-381).

Tablo 2. Somut Kültürel Miras Öğeleri İnceleme Formu

Somut Kültürel Miras Öğeleri	
Taşınır Kültürel Miras Öğeleri	Bitki ve Hayvan Fosil Kalıntıları, Eski Aletler, Resimler, Fotoğraflar, Minyatürler, Gravürler, Portreler, Posterler, Eski Paralar, Heykeller, Günlük Eşyalar, Süs Eşyaları, Kütüphane Eserleri, Müzik Aletleri, Karikatürler, Arşiv Belgeleri, Tarihi Gazeteler, Mektuplar, Posta Pulları, Kanun Metinleri, Resmi Belgeler, Dinsel ve Seromonisel Nesnelere, Madalyalar ve Nişanlar vb.
Taşınmaz Kültürel Miras Öğeleri	Tarihi Merkezler (arkeolojik sit alanları, tarihi şehirler, kırsal alanlar, tabyalar, istihkâmlar, gözetleme noktaları, savaş alanları, yer altı şehirleri, tarihi yollar, tarihi mağaralar, höyükler, tümülüsler, namazgâhlar, şehitlikler, kaya mezarları, akropol ve nekropoller vb.) Mimari Eserler (şehir yapılaşmaları, anıtlar, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, kaleler, hisarlar, burçlar, surlar, karakollar, camiler, mescitler, medreseler, külliyyeler, türbeler, kümbetler, hazireler, tekke ve zaviyeler, kiliseler, bazilikalar, sinagoglar, manastırlar, saraylar, köşkler, şifahaneler, imarethaneler, bedestenler, arastalar, çeşmeler, köprüler, su kemerleri ve sarnıçlar, vb.) Kültürel Manzaralar (tarihi parklar ve bahçeler, arkeolojik parklar, doğal anıtlar ve doğal sitler vb.)

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerin toplanması Yıldırım & Şimşek (2018) tarafından belirlenen doküman incelemesi tekniği aşamalarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre dokümanlara ulaşma, dokümanların özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma basamakları sırasıyla takip edilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde betimsel analiz yaklaşımından yararlanılmıştır. Bu yaklaşımda, araştırma öncesinde belirlenen temalara göre elde edilen verilerin derlenerek analiz edilmesi ve açıklanması söz konusudur (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırmada, öğretim programlarındaki somut kültürel miras öğelerinin yeri, Cantürk & Ablak (2024) tarafından geliştirilen “Somut Kültürel Miras Öğeleri İnceleme Formu”nda belirlenen tema ve alt kategorilere göre değerlendirilmiştir. Öğretim programlarında, somut kültürel miras öğelerinin yeri, programın amaçları (*genel ve özel amaç*), açıklamalar, programda dikkat edilecek hususlar, öğrenme alanı, ünite, konu ve kazanımlar ekseninde ele alınarak derinlemesine incelenmiştir.

Araştırmanın veri analizi ve yorumlama sürecinde, inarlılık ve tutarlılık sağlanmıştır. Bu doğrultuda, verilerin analiz sürecinde kodlayıcılar (araştırmacılar ve alan uzmanı) arasında karşılaştırma yapılmış ve benzer şekilde değerlendirilme yapıp yapılmaması durumu

kontrol edilmiştir. Benzerlik göstermeyen durumlar için araştırmacılar ve 1 alan uzmanı (sosyal bilgiler eğitimi) bir araya gelerek uzlaşma yoluna gitmiştir. Analiz sonucunda, öğretim programlarında yer verilen somut kültürel miras öğelerinin kategorik dağılımları ve yer verilme sıklıkları tablolar hâlinde gösterilmiştir. Ayrıca, somut kültürel mirasın öğretim programında ele alınma şekli örneklerle sunulmuştur.

BULGULAR

1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemine yönelik olarak ilk olarak 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı'nda somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu incelenmiştir. Aşağıda Tablo 3'te ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 3. 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı'nda Somut Kültürel Miras Öğelerinin Yer Alma Durumu

1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı'nda Somut Kültürel Miras Öğeleri				
		Amaçlar (f)	Açıklamalar (f)	Ünite ve Konular (f)
Taşınır Kültürel Miras Öğeleri		-	-	4
Taşınmaz Kültürel Miras Öğeleri	Tarihi Merkezler	-	-	41
	Mimari Eserler	-	16	13
	Kültürel Manzaralar	-	-	10
Toplam		-	16	68

1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı üç bölümden oluşmakta olup bu bölümleri "amaçlar", "açıklamalar" ile "ünite ve konular" oluşturmaktadır. Programın geneli ele alındığında, somut kültürel miras öğelerine (f=84) yer verildiği görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde, 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı'nın "amaçlar" bölümünde taşınır veya taşınmaz kültürel miras öğelerine yer verilmediği belirlenmiştir. Programın "açıklamalar" bölümü incelendiğinde ise taşınmaz kültürel miras öğelerinin bir boyutunu oluşturan mimari eserlere (f=16) yer verildiği görülmektedir. Aşağıda programın "açıklamalar" başlığı altında yer verilen taşınmaz kültürel miras öğelerinin bir boyutu olan mimari eserlerle ilgili örnekler sunulmuştur:

"39. Çevre incelemelerinde öğrencilere, çevredeki tarihi eserler (sur, kale, harabe, bent cami, medrese, çeşme, han, hamam, kervansaray, köprü, ...) (Tebliğler Dergisi, 1969b, s. 440).

"40. ... Tarihi bir kimseden söz edilirken o zat eğer okulun bulunduğu yerde doğmuş veya ölmüş yahut orada bulunmuş ise bu cihete, o zatın orada camisi, medresesi, kitaplığı, imareti, hanı, türbesi..." (Tebliğler Dergisi, 1969b, s. 440).

"41. ... Okulun çevresinde bulunan çeşme, mezar, kütüphane vb. gibi tarihi değeri olan anıtların korunması ve bakımı hususlarının..." (Tebliğler Dergisi, 1969b, s. 440).

Programın “ünite ve konular” bölümü incelendiğinde taşınır kültürel miras öğelerine (f=4) yer verildiği görülmektedir. Taşınmaz kültürel miras öğelerine ise sırasıyla tarihi merkezler (f=41), mimari eserler (f=13) ve kültürel manzaralar (f=10) şeklinde yer verilmiştir. Aşağıda 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı’nda “ünite ve konular” başlığı içerisinde yer verilen taşınır ve taşınmaz somut kültürel miras öğeleriyle ilgili örnekler verilmiştir:

“Ortaokul I - Ünite IV. Yurdumuzda bizden önce kimler nasıl yaşamışlardır? A. Tarih öncesinde Anadolu: Eski taş çağında... O çağda yaşayan bazı hayvanların özellikleri... O çağda yaşayış ve kalıntıları...” C. Anadolu’da Hititler... Savaş araç gereçleri...” (Tebliğler Dergisi, 1969a, s. 430).

“Ortaokul I - Ünite II. Köyümüz, şehir veya kasabamız nasıl bir yerdedir? D. Tarihi kalıntılar bakımından: Çevremizde höyük, harabe, tapınak, kale cami, mescit köprü, suyuolları, hanlar, kervansaraylar vb. bunlar hakkında neler bilinmektedir?...” (Tebliğler Dergisi, 1969a, s. 428).

“Ortaokul I- Ünite III. Türkiye’nin neresindeyiz? H. Doğu Anadolu Bölgesi: ...yer değiştiren şehirlerden Harput-Elazığ, Karaz-Erzurum, Arslantepe Eski Malatya – Bugünkü Malatya, Altintepe-Erzincan...” (Tebliğler Dergisi, 1969a, s. 429).

“Ortaokul I- Ünite III. Türkiye’nin neresindeyiz? F. Orta Karadeniz Bölümü:...Sinop Kalesi ve Limanı...Bölgeniz turistik değerlerinden Alacahöyük ve Boğazköy’de tarihi kalıntılar...” (Tebliğler Dergisi, 1969a, s. 429).

2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (SBDÖP) (5, 6 ve 7. sınıf) somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu incelenmiştir. Aşağıda Tablo 4’te ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 4. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Somut Kültürel Miras Öğelerinin Yer Alma Durumu

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Somut Kültürel Miras Öğeleri		Genel Amaçlar (f)	Özel Amaçlar (f)	Açıklamalar (f)	Ünite ve Konular (f)
Taşınır Kültürel Miras Öğeleri		-	-	-	-
Taşınmaz Kültürel Miras Öğeleri	Tarihi Merkezler	-	-	5	13
	Mimari Eserler	-	-	-	-
	Kültürel Manzaralar	-	-	-	-
	Toplam	-	-	5	13

1998 İlköğretim SBDÖP 4 bölümden oluşmakta olup bu bölümleri “açıklamalar”, “genel amaçlar”, “özel amaçlar” ile “ünite ve konular” oluşturmaktadır. Programın geneli ele alındığında somut kültürel miras öğelerine (f=18) yer verildiği görülmektedir. Tablo 4 incelendiğinde, taşınmaz kültürel miras öğelerinin bir boyutunu oluşturan tarihi merkezler,

“açıklamalar” bölümünde (f=5), “ünite ve konular” bölümünde ise (f=13) yer almıştır. Buna yönelik hem “açıklamalar”, hem de “ünite ve konular” başlıklı bölümler içerisinde tarihi merkezlere ilişkin anıt, savaş alanı ve tarihi şehirlerden bahsedildiği belirlenmiştir. Ayrıca, “açıklamalar” bölümününün 16. maddesinde “öğrencilere, Anadolu Uygarlıklarına ait tarihi eserlerin ve anıtların tarihin bir belgesi olduğu kavratılır. Bunları yıkılmaktan, bozulmaktan ve yabancı ellere geçmekten korumanın, bakım ve temizliklerine önem vermenin milli bir görev olduğu belirtilir.” (Tebliğler Dergisi, 1998, s. 534) ve 40. maddesinde ise “öğretmen geçmiş uygarlıkları anlatıp tarihi kalıntılar üzerinde dururken öğrencilere bu devirlerden kalan yurda ve insanlığa hizmet etmiş sırada doğmuş ve orada yaşamış Türk büyüklerinden müzelerde korunan yazılı ve yazısız eserleriyle araç-gereçleri incelenir.” (Tebliğler Dergisi, 1998, s. 536) ifadelerine yer verilerek genel anlamda somut kültürel mirasa vurgu yapıldığı ortaya koyulmuştur. Programın “genel amaçlar” bölümünde de benzer olarak “14. çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi millî değerlerimiz tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.” (Tebliğler Dergisi, 1998, s. 537) şeklindeki amaç cümlesiyle kültürel mirasa değinildiği görülmüştür. Programın “özel amaçlar” bölümü incelendiğinde ise yalnızca 4. sınıf düzeyi için belirlenen özel amaçlar içinde doğrudan olmamakla birlikte, 2 özel amaç içerisinde somut kültürel mirasa vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada yalnızca ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf düzeyi Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları dikkate alındığı için Tablo 4’te 4. sınıf düzeyindeki bu veriye yer verilmemiştir. Aşağıda ilgili özel amaçlara ilişkin örnekler verilmiştir:

“4.sınıf 3. Ünite. İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım, 32. Tarihi eserlerimizin önemini kavrayabilme” (Tebliğler Dergisi, 1998, s. 540).

“4.sınıf 4. Ünite. Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu, 15. Tarihi eserleri korumanın önemini kavrayabilme” (Tebliğler Dergisi, 1998, s. 540).

3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi bağlamında 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (SBDÖP) (6 ve 7. sınıf) somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu incelenmiştir. Aşağıda Tablo 5’de ilgili bulgular sunulmuştur.

Tablo 5. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Somut Kültürel Miras Öğelerinin Yer Alma Durumu

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Somut Kültürel Miras Öğeleri			Genel Amaçlar (f)	Programın Uygulanması ile ilgili Açıklamalar (f)	Öğrenme Alanı ve Kazanımlar (f)
Taşınır	Kültürel		-	-	12
Miras Öğeleri					
Taşınmaz	Kültürel	Tarihi	-	4	20
Miras Öğeleri		Merkezler			
		Mimari	-	8	6
		Eserler			
		Kültürel	-	-	-

Manzaralar			
Toplam	-	12	38

2005 İlköğretim SBDÖP 3 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, “genel amaçlar”, “sosyal bilgiler öğretim programının uygulanması ile ilgili açıklamalar” ile “öğrenme alanı ve kazanımlar”dır. Programın geneli ele alındığında somut kültürel miras öğelerine (f=50) yer verildiği görülmektedir. Programın “genel amaçlar” bölümü incelendiğinde, taşınır veya taşınmaz kültürel miras öğelerine doğrudan yer verilmediği ancak “5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.” (MEB, 2005) maddesinde kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Programın “sosyal bilgiler öğretim programının uygulanması ile ilgili açıklamalar” kısmında ise taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezler (f=4) ve mimari eserlerin (f=8) ele alındığı ortaya koyulmuştur. Buna yönelik programda “13. Öğretmen, inceleme gezilerine önem vermelidir. Bu geziler pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları) yönelik olabilir.... Tarihî bir kişilikten söz ediliyorsa, bu kişi de okulun bulunduğu çevrede doğmuş, bulunmuş ya da ölmüş ise bu yönden değerlendirilmelidir. Bu kişinin medrese, cami, kütüphane, imaret, han, türbe, mahalle, sokak ve ev gibi herhangi bir eserde kitabesi varsa, bu kişi ve eserleri ile ilgili öğrencilere araştırma projeleri verilebilir....” “Ya da TRT için çalışan bir program yapımcısıyız. Safranbolu evleri ile ...” ifadelerine yer verilmiştir. Programın “öğrenme alanı ve kazanımlar” bölümü incelendiğinde taşınır kültürel miras öğelerine (f=12) ve taşınmaz kültürel miras öğelerine (f=26) olmak üzere toplamda 38 kez değinildiği belirlenmiştir. Aşağıda programın “öğrenme alanı ve kazanımlar” bölümünde somut kültürel miras öğelerine yönelik örnekler yer verilmiştir.

“6. sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı, Yeryüzünde Yaşam Ünitesi, etkinlik örnekleri içinde [*Çatalhöyük'te Yaşam...*]” (MEB, 2005).

“6. sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı, İpek Yolunda Türkler Ünitesi, kazanımlar içinde [*4. İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark eder*], etkinlik örnekleri içinde [*Kilim” (Görsel ve yazılı materyaller kullanılarak geleneksel Türk sanatları...)]*]” (MEB, 2005).

“7. sınıf Kültür ve Miras Öğrenme Alanı, Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi, etkinlik örnekleri içinde [*Medresenin Sırrı” (Cacabey Medresesi ve Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi örnekleri ile tarihi yapılara düzenlenen gezilerde, bu yapıların nasıl inceleneceği üzerinde durulur...)]*]” (MEB, 2005).

“7. sınıf Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı, Ekonomi ve Sosyal Hayat Ünitesi, açıklamalar içinde [*Günümüzden Akdeniz ve Boğazlardaki ticaret yolları, geçmişten Kral Yolu, Baharat Yolu ve...]*]” (MEB, 2005).

Diğer taraftan, 2005 İlköğretim SBDÖP kapsamında “İlköğretim 1-8. Sınıflar Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi ile Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programlarında Müze ile Eğitim” başlığına da yer verilmiş olup bu kısım incelendiğinde somut kültürel miras öğelerine yönelik taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezlere (f=17), mimari eserlere (f=3) ve kültürel manzaralara (f=2) olmak üzere toplamda (f=22) yer verildiği görülmektedir. Aşağıda müze ile eğitim başlığından somut kültürel miras öğelerine yönelik örnekler sunulmuştur:

“...Örnek: Pamukkale, Küre Dağları Milli Parkı vb. Kültür varlığı; tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün

taşınır ve taşınmaz varlıklardır. Örnek: Çatalhöyük ve Safranbolu Yerleşimleri, Truva Arkeolojik Kenti vb. ..." (MEB, 2005).

"Arkeoloji müzelerine, arkeolojik buluntuların sergilendiği il müzelerine ve Çatalhöyük, Kültepe, Alishar, Truva, gibi açık hava müzelerine yapılacak sanal ya da gerçek ortamda gezi düzenlenebilir." (MEB, 2005).

"İstanbul'da (Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Sarayı vb.) ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yer alan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ait kültür öğelerinin sergilendiği..." (MEB, 2005).

"Birinci Dünya Savaşı'nda açılan cephelerin bulunduğu illerdeki müzeler ve tarihi mekânlar (Erzurum Tabyaları, Çanakkale vb.) ve..." (MEB, 2005).

4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi bağlamında son olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (SBDÖP) (ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflar) somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumu incelenmiştir. Aşağıda Tablo 6'da ilgili bulgular verilmiştir.

Tablo 6. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Somut Kültürel Miras Öğelerinin Yer Alma Durumu

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Somut Kültürel Miras Öğeleri			
	Özel Amaçlar (f)	Programın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar (f)	Öğrenme Alanı ve Kazanımlar (f)
Taşınır Kültürel Miras Öğeleri	-	5	1
Taşınmaz Kültürel Miras Öğeleri			
Tarihi Merkezler	-	3	3
Mimari Eserler	-	2	-
Kültürel Manzaralar	-	-	-
Toplam	-	10	4

2018 SBDÖP 3 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler "özel amaçlar", "programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar" ile "öğrenme alanı ve kazanımlar"dır. Programın geneli ele alındığında somut kültürel miras öğelerine (f=14) yer verildiği görülmektedir. Programın "özel amaçlar" bölümü incelendiğinde taşınır veya taşınmaz kültürel miras alanlarına doğrudan yer verilmediği ancak "2...Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları" maddesi ve "4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri" (MEB, 2018, s. 8) maddesiyle kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Programın "sosyal bilgiler öğretim programının

uygulanmasında dikkat edilecek hususlar” kısmında taşınır kültürel miras öğelerine (f=5) ve taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezlere (f=3) ve mimari eserlere (f=2) yer verildiği görülmektedir. Buna yönelik örnekler aşağıda sunulmuştur.

“7. Sosyal Bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan da faydalanmaya önem verilmelidir. Bu çalışmalar okulun yakın çevresinden (okul bahçesi gibi) pazaryerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazı alanlarına, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) yönelik olabilir. Ayrıca uygun konularda sözlü tarih ve yerel tarih çalışmaları da yapılmalıdır.” (MEB, 2018, s. 10)

“8. Efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi türlerden yararlanılarak Sosyal Bilgiler dersi edebî ürünlerle desteklenmelidir. Öğrenciler; konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı ve fıkra gibi edebî ürünler okumaya teşvik edilmelidir. Ayrıca uygun görülen kazanımlar resim, musiki, minyatür, gravür, hat, heykel, mimari, tiyatro, sinema gibi geleneksel veya modern sanat ürünleriyle desteklenmelidir.” (MEB, 2018, s.10).

Programın “öğrenme alanları ve kazanımlar” bölümü incelendiğinde ise taşınır kültürel miras öğelerine (f=1) ve taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezlere (f=3) yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, doğrudan somut kültürel miras öğelerini barındırmamakla birlikte, kültürel mirasa vurgu yapılan kazanımların olduğu da gözlemlenmiştir. Aşağıda hem doğrudan, hem de dolaylı olarak kültürel miras öğelerine yer verilen kazanımlara ilişkin örnekler sunulmuştur:

“SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.” (MEB, 2018, s.17).

“SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.” (MEB, 2018, s.17).

“SB. 5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.” (MEB, 2018, s.17).

“SB. 5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. (Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur.)” (MEB, 2018, s.19).

“SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar. (Tarihî İpek ve Baharat yolları, ilgili haritalar üzerinden ele alınır.)” (MEB, 2018, s.20).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplumların tarihini, değerlerini ve kültürel kimliğini şekillendiren unsurlardan birini kültürel miras oluşturmaktadır. İnsanoğlunun binlerce yıllık geçmişinde gelenek, inanç, sanat, değer vb. alanlarda oluşturduğu tüm birikimi ifade eden kültürel mirasın devamlılığı ise günümüz dünyasında daha fazla önem arz etmektedir. Nitekim küreselleşmeye bağlı olarak yaşanan kültürlerin yok oluş süreci, kültürel mirasın yok olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, toplumların kimliklerini sürdürmeleri ve kültürel devamlılık açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu anlamda kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında eğitim-öğretim faaliyetlerine önemli bir misyon yüklenmiştir. Türk milli eğitim sistemi açısından bakıldığında ortaokul kademesinde kültür ve kültürel mirasa yönelik içeriğin en fazla sosyal bilgiler dersi ve bu bağlamda sosyal bilgiler

dersi öğretim programlarında verildiği görülmektedir. Nitekim 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (SBDÖP) programın genel amaçları, 2018 SBDÖP'nde ise özel amaçlar içerisindeki "Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder." (MEB, 2005; MEB, 2018, s. 8) ifadesi sosyal bilgiler dersinin ve sosyal bilgiler öğretim programlarının kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması noktasındaki önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de ortaokul düzeyindeki sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında somut kültürel miras öğelerinin yer alma durumunun belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırma sonucunda, araştırma kapsamında incelenen öğretim programlarının tamamında somut kültürel miras öğelerine doğrudan ve dolaylı olarak yer verildiği görülmüştür. Bu anlamda incelenen öğretim programları içerisinde somut kültürel miras öğelerine en fazla yer veren öğretim programının 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı en az yer ver öğretim programının ise 2018 SBDÖP olduğu tespit edilmiştir. İncelenen programların genelinde taşınmaz somut kültürel miras öğelerine taşınır somut kültürel miras öğelerine nazaran daha fazla yer verilmesi bireylerin taşınır somut kültürel miras öğelerine yönelik bilgi ve farkındalıklarında önemli bir eksiklik oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Zira literatür incelendiğinde taşınmaz somut kültürel miras öğeleri kadar taşınır somut kültürel miras öğelerinin varlığı göze çarpmaktadır. Bu anlamda sosyal bilgiler dersinin içerik yapısı dikkate alındığında arşiv belgeleri, tarihi gazeteler, mektuplar, posta pulları, kanun metinleri, resmi belgeler, madalyalar, resim ve fotoğraflar vb. taşınır somut kültürel miras öğelerine yer verilmesine müsait olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın incelenen öğretim programları içerisinde somut kültürel miras öğelerine en fazla yer verilen öğretim programı olduğu tespit edilmiştir. Programın genelinde taşınır kültürel miras öğelerine sadece ünite ve konular içerisinde dört kez yer verilmesi programda önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Programda özellikle tarih içerikli ünite ve konu başlıklarında Türk ve dünya tarihine yönelik içeriğin derinlemesine ele alınmasına rağmen kültür ve bu bağlamda kültürel miras konularına yüzeysel yer verilmesi Türkiye'de sosyal bilgiler dersinin ilk defa uygulanmaya başlanmasıyla ve sosyal bilgiler dersinin kültürel mirasın aktarımı noktasındaki öneminin henüz fark edilememiş olmasıyla açıklanabilir. Programın "amaçlar" bölümünde taşınır veya taşınmaz kültürel miras öğelerine yer verilmediği; "açıklamalar" bölümünde ise taşınmaz kültürel miras öğelerinin bir boyutunu oluşturan mimari eserlere yer verildiği; "ünite ve konular" bölümünde ise hem taşınır, hem de taşınmaz somut kültürel miras öğelerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler dersinin kültürel mirasın aktarımı noktasındaki önemi dikkate alındığında dersin amaçları başlığında somut kültürel mirasa yer verilmemesi büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer öğretim programı olan 1998 İlköğretim SBDÖP'nde ise somut kültürel miras öğelerine değinildiği ve bunların tamamının taşınmaz somut kültürel miras öğelerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Programın "genel amaçlar" ve "özel amaçlar" bölümlerinde doğrudan taşınır veya taşınmaz kültürel miras öğelerine yer verilmediği ancak dolaylı olarak gerek genel amaçlarda gerekse de özel amaçlarda somut kültürel mirasa kısmen vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. 1997 yılında Türkiye'de zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması sonrasında uygulamaya alınan 1998 programının kültürel miras

konuları noktasında yetersiz kalması programı niceliksel olmasa da nitelik anlamında kültürel miras konularının aktarılması anlamında en zayıf program kılmaktadır. Nitekim Türkiye’de ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersi tüm kademelerde 1973-1974 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulmaya başlamış ve 1985-1986 eğitim-öğretim yılında bu ders kaldırılarak sosyal bilgiler dersi içeriği millî tarih, millî coğrafya ve vatandaşlık bilgisi şeklinde üç dersle yürütülmeye başlamıştır. Zorunlu ilköğretime yönelik 1997’de alınan karara istinaden de 1998-1999 eğitim-öğretim yılıyla birlikte toplulaştırılmış öğretim anlayışıyla sosyal bilgiler dersi Türk eğitim sistemi içerisinde yeniden yer almaya başlamıştır. Dolayısıyla zorunlu eğitim sürecinde çocukların kültürel mirasa yönelik içerikle karşılaşacakları en önemli dersin sosyal bilgiler dersi olmasına rağmen öğretim programının yetersiz kalması eleştiriye açık bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen öğretim programlarından bir diğeri 2005 İlköğretim SBDÖP olup bu programda da somut kültürel miras öğelerinden taşınır somut kültürel miras öğelerine göre, taşınmaz kültürel miras öğelerine daha çok yer verildiği görülmüştür. Programın genel amaçlar bölümünde taşınır veya taşınmaz kültürel miras öğelerine doğrudan yer verilmediği ancak dolaylı olarak bir genel amaçta kültürel mirasın korunmasına yönelik vurgu yapıldığı saptanmıştır. Bu durum, 1969 ve 1998 SBDÖP ile benzer bir tabloyu ortaya koymaktadır. Bu anlamda 2005 SBDÖP’nde amaçlar başlığında somut kültürel mirasa yönelik bir amaca yer verilmemesi sosyal bilgiler dersinin kültürel mirasın yaşatılması ve aktarılması noktasındaki misyonuna ters düşmektedir. Türkiye’de 2004 yılında hazırlanarak 2005 yılında uygulamaya alınan SBDÖP’nde kültür ve kültürel mirasa yönelik içerik ilk kez “Kültür ve Miras” adıyla bir öğrenme alanı içerisinde sunulmaya başlanmıştır. Ancak diğer öğrenme alanlarının da yapısı ve içeriği bakımından kültürel miras konularını aktarmaya uygun olduğu görülmektedir. 2005 SBDÖP incelendiğinde kültürel mirasa yönelik içeriğin ağırlıklı olarak bu öğrenme alanında toplandığı, programın diğer öğrenme alanlarının kültürel miras konuları noktasında eksik kaldığı, bu öğrenme alanında somut kültürel miras öğelerine nazaran somut olmayan kültürel miras öğelerine daha çok yer verildiği benzer şekilde çeşitli araştırmalarda da (Arıkan, 2012, Zor ve Karip, 2014; Avcı ve Memişoğlu; 2019; Polat, 2016) göze çarpmaktadır. Oysaki kültürel miras bir bütün olup, somut olmayan kültürel miras kadar somut kültürel miras da önem taşımaktadır. Araştırmada ulaşılan sonuca benzer bir sonuç Avcı ve Taşer (2020) tarafından yapılan çalışmada da tespit edilmiş olup bu durum somut olmayan kültürel miras öğelerinin daha fazla önemsendiği şeklinde yorumlanmıştır. Tüm bu eksikliklerle beraber 2005 İlköğretim SBDÖP, 1969 Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndan sonra Türkiye’de ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programları içerisinde somut kültürel miras öğelerine en fazla yer verilen ikinci program olma özelliği taşımaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen 2018 SBDÖP ise incelenen öğretim programları içerisinde somut kültürel miras öğelerine en az yer veren öğretim programı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda programda, taşınır somut kültürel miras öğeleri ve taşınmaz somut kültürel miras öğelerine yalnızca 14 yerde değinildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum ilgili programı somut kültürel miras öğelerinin aktarılması noktasında yetersiz kılmaktadır. Oysaki 2005 İlköğretim SBDÖP’nde ilk kez yer verilen “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanı bu programda da kendisine yer bulmuştur. Ancak ilgili öğrenme alanı kazanımları incelendiğinde somut kültürel mirasa yönelik içeriğin yetersizliği göze çarpmaktadır. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı perspektifinden bakıldığında 2018 SBDÖP’nin 2005 İlköğretim

SBDÖP'ne nazaran daha yetersiz kaldığı göze çarpmaktadır. Cantürk (2020) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin 2018 SBDÖP'nde kültür ve kültürel mirasa yönelik kazanımları yeterli görmedikleri sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Avcı & Taşer (2020) 2005 ve 2018 SBDÖP'nde "Kültür ve Miras" Öğrenme Alanı çerçevesinde yapmış oldukları çalışmalarında 2018 SBDÖP'nde 2005 İlköğretim SBDÖP'ne nazaran kültür ve mirasa yönelik kazanımlarda daralmaya gidildiğini tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar araştırmadaki sonucu desteklemektedir. 2018 SBDÖP'nin özel amaçlar bölümü incelendiğinde ise taşınır veya taşınmaz somut kültürel miras öğelerine doğrudan yer verilmediği ancak dolaylı olarak kültürel mirasın korunmasına vurgu yapıldığı görülmüştür. Küreselleşmeye bağlı olarak kültürlerin ve bu anlamda kültürel mirasın daha hızlı yok olmaya başladığı günümüz dünyasında sosyal bilgiler dersinin özel amaçları içerisinde somut kültürel miras öğelerine yönelik bir amaca yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Programın "sosyal bilgiler öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar" bölümünde taşınır kültürel miras öğelerine ve taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezlere ve mimari eserlere; öğrenme alanları ve kazanımlar bölümünde ise taşınır kültürel miras öğelerine ve taşınmaz kültürel miras öğelerinden tarihi merkezlere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Polat (2019)'da çalışmasında 2018 SBDÖP içerisindeki kazanımlara benzer şekilde somut kültürel miras unsurlarını tespit etmiştir. Bu sonuç araştırmada ulaşılan sonucu desteklemektedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan ve sosyal bilgiler dersinin kültürel mirasın korunması ve aktarılması noktasındaki etkisinden hareketle,

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının geliştirilme veya güncellenme süreçlerinde somut kültürel miras öğelerine daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Ayrıca öğretim programında kültürel öğeleri ve önemi konusunda açıklamalara yer verilerek öğretmenlerin somut kültürel miras öğeleri hakkında genel bilgi sahibi olmalarının sağlanması önerilmektedir.
- Araştırma kapsamında incelenen Türkiye'de ortaokul düzeyinde uygulanan sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında somut olmayan kültürel miras öğelerine daha fazla yer verildiği görülmüştür. Yeni öğretim programları hazırlanırken somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin dengeli dağılımına dikkat edilmesi önerilmektedir.
- 2000'li yıllar sonrası öğrenme alanı perspektifiyle hazırlanan öğretim programlarında somut kültürel mirasa yönelik içeriğe büyük ölçüde "Kültür ve Miras" Öğrenme Alanı kapsamında yer verildiği görülmektedir. Oysaki sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında karşılık bulan diğer öğrenme alanlarının da kültürel miras konularına uygun içeriklere müsait olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle, programdaki diğer öğrenme alanları içerisinde de somut kültürel miras öğelerine yer verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Y. (2006). The scope and defination of heritage: From tangible to intangible. *International Journal of Heritage Studies*, 12(3), 292-300. <https://doi.org/10.1080/13527250600604639>
- Akay, S. (2006). Somut olmayan kültürel mirasın tarih araştırmalarında kaynak olma özelliği. *Milli Folklor Dergisi*, 70, 38-58.
- Arıkan, İ. (2012). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin kültürel miras ile ilgili başarı düzeyleri ve tutumlarının bazı değişkenlerle incelenmesi (Adıyaman örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.
- Aslan, Z.& Ardemagni, M. (2006). *Introducing young people to the protection of heritage sites and historic cites*. Roma: MAXTUDIO, ICCROM.
- Aşlıoğlu, F. & Memlük, Y. (2010). Frig vadisi kültür mirası alanlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2), 185-197.
- Avcı, M. & Memişoğlu, H. (2016). Kültürel miras eğitime ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *İlköğretim Online*, 15(1), 104-124. <https://doi.org/10.17051/io.2016.58630>
- Avcı, M. & Taşer, S. (2020). Sosyal bilgiler dersinde kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretim programı üzerinden incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, 8(111), 368-385. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.46416>
- Batmaz, O. & Yurtbakan, E. (2023). İlkokul Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel miras unsurları açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi (TEBD)*, 21(1), 1-21. <https://doi.org/10.37217/tebd.1115153>
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO]. (1972). The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage: Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/adresinden> erişilmiştir.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO]. (2003). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-TRPDF.pdf>. adresinden erişilmiştir.
- Cantürk, A. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kültür ve miras öğrenme alanına yönelik sınıf içi uygulamalarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Cantürk, A. & Ablak, S. (2024, 8-10 Mayıs). *Ortaokul Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında Somut Kültürel Miras*. [Tam metin bildiri sunumu], International Congress on Tourism, Culture and Economy, Skopje, Nort Macedonia.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Deveci, H. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kültürden yararlanma: öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28), 1-19.

- Diker, O. & Deniz, T. (2017). *Coğrafya ve tarih perspektifinden somut kültürel miras ve Türkiye*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Eroğlu, B. & Yaldız, E. (2006). Kültür mirasının sürekliliği için anıtsal binaların yeniden kullanılması bağlamında Ermenek Tol Medrese. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 315-340.
- Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının kültür dil ilişkisine yönelik metaforik algıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(9), 253-263. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5084>
- Gögebakan, Y. (2009). *Görsel sanatlar ve sosyal bilgiler derslerinin ilişkilendirilmesinin kültür varlıklarını tanıma ve sahip çıkma ile ilgili kazanımların gerçekleşmesi ve öğrencilerin tutumları üzerinde etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürgil, F. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler programında halk kültürünün yeri: İlköğretim öğrencilerinin halk kültürü dersi uygulamalarına ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (1984). Milli kültür-siyaset ilişkisi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 29, 1-17.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (23 Temmuz 1983). *Resmi Gazete* (Sayı:18113). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5/> adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1969a). *Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı*. *Tebliğler Dergisi*, 32(1582), 427-433. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814/adresinden> erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB].(1969b). *Ortaokullarda Denenecek Sosyal Bilgiler Programı*. *Tebliğler Dergisi*, 32(1583), 436-440. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814/> adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB].(1998). *İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programının kabulü*. *Tebliğler Dergisi*, 61(2487), 531-568. <https://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814/adresinden> erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB].(2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler dersi (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Polat, S. (2019). Sosyal bilgilerde kültürel miras konularının öğretimi. T. Çelikkaya, Ç. Öztürk-Demirbaş, T. Yıldırım ve H. Yakar (Ed.), *Yeni Program ve Ders İçeriklerine göre Sosyal Bilgiler Öğretimi 2* içinde (s. 357-387). Ankara: Pegem
- Perker, Z. S. (2010). Avrupa kültür mirasının korunmasında europanostra ödüllерinin rolü ve Türkiye. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(2), 260-272.
- Tuncel, G. & Altuntaş, B. (2020). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin kültürel miras algısı: Göstergibilimsel bir analiz. *International Journal of Field Education*, 6(1), 123-140. <https://doi.org/10.32570/ijofe.731122>

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2024). Kültür. *Güncel Türkçe Sözlük* içinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yeşilbursa, C. C. (2011). *Sosyal bilgilerde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa karşı tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı).Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zor, A. & Karip, F. (2014). İlköğretim ikinci kademedeki okutulan derslerin kültürel mirası korumada amaçlarına uygunluğunun değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(14), 147-162. <https://doi.org/10.18603/std.01869>